

ASPECTE ALE RECEPTĂRII LUI JOHN FOWLES ÎN ROMÂNIA

ASPECTS OF JOHN FOWLES'S RECEPTION IN ROMANIA

Narcisa ȚIRBAN

Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad

Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative

Arad, str. Unirii, nr. 3, E-mail: narcisa_tirban@yahoo.com

Abstract

John Fowles has shown himself adventurous enough to experiment with a great diversity of styles and subject-matter, and confident enough to publish in a wide variety of genres, including different novel forms, short stories, poems, film scripts, a book of personal philosophy, translation from French, literary criticism, and a range of other nonfiction and occasional pieces.

All of these have been accomplished in a publishing career of about two decades. Fowles's interests are wide-ranging, and his erudition considerable. His great gift for narrative, however, is undeniable, as is the intellectual appeal of his fiction, which often "titillates" and educates simultaneously.

He has earned international prominence not only as innovator, but also as the author of works of fiction that have ranked high on best-seller lists both in the United States and England. Four of his works of fiction have been made into films. Today, he is one of the few writers who command the attention of both a mass audience and the literary scholar and critic.

John Fowles's fame among Romanian readers increased in the '90s. His work (fiction and non-fiction), benefited from very good translations into Romanian and the author's literary work is studied even in high schools.

Key words: *Modernism, Postmodernism, innovator, fiction, and non-fiction*

Cuvinte cheie: *modernism, postmodernism, innovator, ficțiune, and non-ficțiune*

John Fowles s-a arătat îndeajuns de aventuros ca să experimenteze o mare diversitate de stiluri și teme, și îndeajuns de încrezător pentru a publica o mare varietate de genuri, incluzând forme diferite de romane, povestiri scurte, poeme, scenariile de film, o carte despre propria filosofie de viață, traduceri din franceză, critică literară.

Toate acestea au fost scrise de-a lungul unei cariere publicistice de două decenii. Interesele lui Fowles sunt în multe domenii, iar bagajul de cunoștințe este considerabil. Oricum, talentul său de povestitor nu este deloc de ignorat, la fel cum este și stilul inteligent al ficțiunii sale, care stimulează intelectul și totodată educă.

A câștigat recunoștință internațională, nu doar pentru statutul de inovator, cât și pentru cel de scriitor de ficțiune, iar romanele sale au fost foarte bine cotate în topurile de best-sellers, atât în Statele Unite cât și în Anglia. Patru din cărțile sale de ficțiune au fost ecranizate. În ziua de azi, el se numără printre puținii autori care primesc atenția, atât a publicului larg, cât și a cercurilor studențești și ale criticilor. Ficțiunea lui Fowles a creat controverse, atât în rândul criticilor literari cât și în rândul studenților. Paleta de critici este largă, lucru ce nu ar trebui să

șocheze pe nimeni care este conștient că întreaga sa carieră literară coincide "with a shift of assumptions in literary criticism, a development related to what is sometimes called the poststructuralist reconfiguration of thought." [1]

În următoarele rânduri voi prezenta cum este văzut postmodernismul în corelare cu aparența și evoluția sa în România. Momentul frapant fiind ideile postmoderniste și starea culturală postmodernă care au apărut în estul Europei și în special în România înaintea anilor '90. Termenul *postmodernism* apare în România în lucrările tinerilor scriitori, precum și în câteva articole traduse, începând cu anii '80.

Multe dezbateri publice culturale despre postmodernism au avut loc de-a lungul acestor ani. În 1986, o problemă specială în *Caiete critice* dedicată postmodernismului a declanșat o dezbatere publică amplă care a durat mai bine de doi ani. Magda Cârneci scoate în evidență: "În perioada de vârf a discuției, dintre 1985 – 1988 [postmodernismul în România] prezintă un decalaj temporal redus față de 'moda occidentală', mediatizată în opinia publică abia la începutul anilor '80 și continuând până azi." [2]

Cu toate că în România interesul pentru postmodernism și conceptul de postmodernism a apărut în literatură și în mediul artistic aproape simultan cu cel din Europa de vest, nu s-a extins pe o arie mai mare înainte de 1989. Motivul este prezentat de către scriitoarea menționată mai sus care declară că: "nu a avut șansa politică și timpul istoric necesar pentru a se răspândi în zone teoretice și sociale mai largi (nu încă)." [3]

Faptul că Magda Cârneci a avut dreptate, este dovedit prin numărul mare de articole, studii și cărți despre postmodernism care au apărut după anii '90. *Postmodernismul și noua creație* este titlul unei dezbateri din 2002 a revistei literare *Steaua*, dedicată în totalitate dezbaterilor despre postmodernism; *Fețele întoarse ale postmodernismului*, *Postmodernismul românesc*, *Există un postmodernism românesc?*, *Revolta postmodernismului* sunt doar câteva dintre articolele publicate în diferite reviste literare în ultimul deceniu. Merită a fi menționate și cărțile: *Forme în mișcare: Postmodernismul* (1996), de Mihaela Constantinescu, *Poetica Postmodernismului* (1996) de Liviu Petrescu, *Scriitori români postmoderni* (1996) de Gheorghe Perian, *Art of the 1980s in Eastern Europe. Texts on Postmodernism* (1999) de Magda Cârneci, *Jocul cu oglinzile* (2000) de Dan Grigorescu și ultimul, dar nu cel din urmă, un studiu amplu de către Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc* (1999). Magda Cârneci și Mircea Cărtărescu schițează câteva trăsături caracteristice ale postmodernismului în România. Ambii încearcă să clarifice și să ajungă la un acord comun despre distincția dintre ceea ce numesc ei versiunile «moale» și «tare» ale postmodernismului românesc. Părerea lor este că adepții versiunii «moale» percep postmodernismul ca pe o «rotunjire» a modernismului (menționează scriitori, precum N. Manolescu și E. Simion), pe când pentru tinerii scriitori ai anilor 1980 (Ion B. Lefter, G. Crăciun), postmodernismul reprezenta o estetică nouă și o paradigmă literară.

Primirea lui John Fowles în România este asemănătoare cu cea a postmodernismului. În *Succesele de odinioară*, Andreea Deciu subliniază: "... ceva mă face să cred că datele receptării lui John Fowles la noi s-au schimbat considerabil. În primul rând pentru că fenomenul postmodernismului – pe care îl reprezintă – s-a limpezit și e mai puțin fascinant prin pierderea enigmei. Una era să citești *Iubita locotenentului francez* în 1974, când la noi topul scriitoricesc conținea nume ca Ivasciuc sau Buzura și alta e să ai experiența unei asemenea lecturi după *Nostalgia și Travesti-ul* lui Cărtărescu." [4]

Așa cum este menționat mai sus noi putem distinge mai multe caracteristice privind primirea lui Fowles în România: ultimul sfert al secolului 20 a fost favorabil atât pentru intrarea

romanelor lui Fowles în România, cât și pentru consolidarea prestigiului său printre cititorii români.

În 1974 romanul cu cel mai mare succes comercial, câștigător al mai multor premii, transformat într-un film bine primit, *The French Lieutenant's Woman* a fost tradus de Adina Arsenescu (*Iubita locotenentului francez*, Editura Univers, București, 1974). Este cartea pe care cititorii obișnuți de azi, se pare că o asociază tot mai mult cu Fowles.

Prima traducere a romanului *Daniel Martin* a fost realizată, zece ani mai târziu, de Mariana Chițoran și Livia Deac (*Daniel Martin*, Editura Univers, București, 1984). Următoarele traduceri ale romanelor lui Fowles le voi prezenta într-o ordine cronologic: *The Collector* (*Colecționarul*, Editura Univers, București, 1993) a fost tradus de Mariana Chițoran; aceeași traducere apare în publicația din 1998 a aceleiași edituri; *The Magician* (*Magicianul*, Editura Univers, București, 1978, și Editura Minerva, București, 1978), tradus de Mariana Chițoran și Livia Deac; aceasta traducere a fost publicată în 1992 și 1994 și de Editura Univers, București; *The Ebony Tower* (*Turnul de abanos*, Editura Univers, București, 1993) a fost tradus de Livia Deac; *The French Lieutenant's Woman* (*Iubita locotenentului francez*, Editura Univers, București, 1994) a fost tradusă de Mioara Tapalagă; aceeași traducere a fost publicată de Editura Polirom, Iași, 2001; *Mantissa* (*Mantissa*, Editura Univers, București, 1995) a fost tradusă de Angela Jianu; *A Maggot* (*Omida*, Editura Univers, București, 1995) tradusă de Veronica Focșeneanu. Renumitul eseu *The Tree* (*Copacul*, Editura Univers, București, 1999) a fost tradus de Veronica Focșeneanu; *The Aristos* – o colecție de gânduri filosofice și meditative asupra artei, naturii umane și altor subiecte - a fost tradus de Camelia Adina Arvatu și Irina Horea (Editura Univers, București, 2002). Analizând cronologia romanelor traduse, putem concluziona că acestea nu respectă cronologia publicării lor inițiale de către editurile din Anglia.

Cu siguranță că, alegerea ordinii traducerilor și a publicării acestor romane nu a fost făcută la voia întâmplării. Se presupune că romanul *Iubita locotenentului francez* a fost primul din seriile versiunilor române datorită succesului imens obținut în străinătate.

Probabil că cea mai bună cale de a analiza acceptarea lui Fowles în România este să ne îndreptăm atenția asupra studiilor teoretice. Este interesant de observat că, deși restrânse la număr, unele studii referitoare la Fowles preced operele acestuia. Cele enumerate mai jos reprezintă o listă mai mult sau mai puțin extinsă a acestor studii: *John Fowles și experimentul românesc* de Ileana Galea, în *Steaua*, XXXII, 9, septembrie, 1981; *Polaritatea: Monolog autonom/Discursul naratorului conștient de sine* de Gheorghita Dimitriu și *John Fowles: Daniel Martin, teorie și practică literară* de Monica Botez, ambele publicate în *Analele Universității București: Limbi și Literaturi Străine*, 31, 1982; *Un adios de importanță comparativ mică* de Felicia Antip, în *România Literară*, 16, nr. 14, 7 aprilie, 1983; *Colecționarii lui John Fowles* de Livia Cotrău, în *Steaua*, 34, nr. 4, aprilie 1983;

Următoarele eseuri și studii au fost publicate după traducerea unor nuvele, și s-au ocupat de: *Fabricarea iluziei: John Fowles, Magul* este titlul unui capitol din cartea Monicăi Pillat *Ieșirea din contur* apărută la Editura Eminescu în 1985; în lucrarea *De-a lungul unui secol* apărută la Editura Eminescu în 1986, Silvian Iosifescu dedică aproximativ 40 de pagini lui Fowles și operei sale.

Așa cum titlul sugerează, Ileana Galea tratează în, *John Fowles și experimentul românesc*, tehnica narativă a lui Fowles și modul în care această tehnică se leagă de propriile lui opinii cu privire la liberal arbitru și la autodeterminare. Insistând pe lucrarea *Iubita locotenentului francez* ea afirmă: "Fowles însă dovedește în chiar procesul creației artistice care este natura așa zisei libertăți depline a scriitorului. Ideea lui este că în fond personajele odată

create, dobândesc treptat independență și autorul nu Fowles...dovedește în chiar procesul creației artistice care mai poate să le manevreze după vrerea sa. În acest sens creatorul...trebuind să respecte voința personajului de a decide și a acționa în conformitate cu identitatea și autonomia lui." [5]

Ileana Galea menționează faptul că Fowles intervine în narațiune de fiecare dată când trebuie să se decidă între o alternativă tradițională sau modernă a structurii sau a subiectului romanului. Ea observă de asemenea că, uneori, *Iubita locotenentului francez* îl transpune pe cititor în poziția de creator al romanului; cu toate că autoarea atrage atenția în acest articol asupra elementelor postmoderne pe care nu le numește ca atare, și nici nu menționează nici unul dintre teoreticienii literari ai postmodernismului.

În *Polaritatea: monolog autonom/discursul naratorului conștient de sine*, Gheorghîța Dumitru analizează diferențele privind discursul în romanul modernist și postmodernist. Dând ca exemplu *Ulysses* de James Joyce și capitolul 13 din *Iubita locotenentului francez*, ea este de acord cu ideea că romanul postmodernist a apărut ca o reacție a romanului modernist.

Într-un articol original și bine documentat, *Colectionarii lui Fowles*, Liviu Cotrău îl prezintă pe scriitorul englez cititorului român având o opinie interesantă în ceea ce privește relația dintre personaj și mediul lui/ei ficțional: "Există o corespondență secretă între personaj și mediu" [6]. Liviu Cotrău arată cum această relație 'secretă' a evoluat de la Balzac la Naturaliști, până la John Fowles. Articolul pare a fi fost scris cu intenția de a divulga o paradigmă a personajelor lui Fowles: 'colecționarii'.

Așa cum sugerează titlul, în *Fowles și jocul creației*, Manuela Tănase analizează ficțiunea lui Fowles, preocuparea lui în ceea ce privește jocul și regulile cu care se confruntă atât creatorul, cât și cititorul. Ea îi îndeamnă pe cititorii care sunt pasionați de romanele lui Fowles să se alăture jocului și să se joace; ea îi invită să participe emoțional și intelectual la joc și să se supună regulilor misterului, autodeterminării și întâmplării.

Faima lui John Fowles în rândul cititorilor români a crescut în anii 1990. Opera lui (ficțiune și non-ficțiune) a beneficiat de o bună traducere în limba română și opera literară a autorului este studiată chiar și în licee. Criticile literare publicau la începutul mileniului nostru articole scrise de autori care au o constantă preocupare în ficțiunea lui Fowles, ca de exemplu Ileana Galea, dar în același timp și articole de autori care au scris pentru prima dată despre John Fowles, ca și în cazul lui Andi Balu. În eseul său *John Fowles și discursul analitic*, Andi Balu observă că John Fowles nu descrie, ci prezintă evenimentele, și că le aduce în fața cititorilor sub formă de dialoguri. În opinia lui Balu, reprezentarea dezvoltării ca și temă majoră, îi dă posibilitatea romancierului să aducă cele două registre fundamentale – cel al naratorului și cel al personajului – mai aproape. El apreciază de asemenea profesionalismul traducerii, în care dificultatea stilului colocvial, "ori expresii argotice, specifice limbajului standard contemporan, trec firesc în textul românesc, într-o echivalență fără disonanțe stilistice." [7]

Magda Danciu scrie de asemenea despre ficțiunea lui Fowles numai după anii 1990. Citind critica sa la adresa Mantissei, *Când muzele vorbesc*, observăm conservatismul ei în ceea ce privește literatura britanică postmodernă. Ea scrie despre numitorul comun al autorilor britanici contemporani, despre scrierile lor, despre conștiința cu care ei abordează conceptele de l'écriture și l'écriture, despre rolul autorului, de cititor și critic literar, despre cunoașterea și revelația strategiilor lingvistice, tematice, artistice și materiale (grafică, paginatura, desenele, copertile cărților), care ajută la conturarea textului. Ea este de părere că romanul contemporan nu poate fi conceput fără ficțiune, fără personajul ludic, fără umor, parodie, fără o fuziune a formelor literare, care de multe ori abundă sau se contopesc, fără jocuri de cuvinte lingvistice,

metalimbaj și reflectare de sine. Maniera ei de a scrie această critică conduce la ideea că cititorii români au devenit deja conștienți de procesul de nehotărâre, de fragmentare, de eliminare a canoanelor, perspectivismului, ironiei, reflexivității, hibridismului, care făcând parte din dinamica societății contemporane, pot fi de asemenea găsite în romanele scrise în zilele noastre. În *Mantissa*, Magda Danciu scrie: "John Fowles renunță treptat la exuberanța narativă a romanelor sale anterioare...în favoarea unui conținut mai reflexiv, preferat pentru că, așa cum declară eroul cărții, 'Romanul de reflecție a murit acum șaiszeci de ani...astăzi romanul este un discurs de reflexie, nu de reflecție.'" [8]

Concluzii

Critica românească și cititorii români devin mult mai familiarizați cu literatura postmodernistă după anii '90, fapt ce a influențat primirea lui Fowles în România. Succesul său este în mare măsură datorat profesionalismului traducătorilor, experienței lor și a percepției lor mature asupra semnificației romanelor sale.

A decedat la vârsta de 79 ani, lăsând în urmă o cariera de peste 40 de ani și cărți considerate de referință pentru literatura modernă.

Bibliografie

1. Aubrey, James R., *John Fowle: A Reference Companion*, New York: Greenwood Press, 1991, p. 141.
2. Cârnci, M., *Despre Postmodernism în Europa de Est*, în *România literară*, 6 – 12 aprilie, 1994, 21.
3. Cârnci, M., *Despre Postmodernism în Europa de Est*, în *România literară*, 6 – 12 aprilie, 1994, 21.
4. Deciu, A., *Succesele de odinioară*, în *România literară* 8 – 14 martie, 1995.
5. Galea, I., *John Fowles și experimentul românesc*, în *Steaua*, septembrie, 1981.
6. Cotrău, L., *Colecționarii lui John Fowles*, în *Steaua*, aprilie, 1983.
7. Bălu, A., *John Fowles și discursul analitic*, în *Steaua*, 11, 1993.
8. Danciu, M., *Când muzele vorbesc*, în *Familia*, 31, nr. 6, 1995.